

علوم بلاغت

در نهج البلاغه

دکتر قاسم فائز
دکتر محمد ادیبی مهر
دکتر علی نظری

تهران

۱۳۹۰

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)
مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی

سرشناسه: فائز، قاسم، ۱۳۳۵-

عنوان و نام پدیدآور: علوم بلاغت در نهج البلاغه / قاسم فائز، محمد ادیبی مهر، علی نظری.
مشخصات نشر: تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی، ۱۳۹۰.

مشخصات ظاهری: ۵۵، ۱۴۲ ص.

فروست: «سمت»: ۱۵۵۴. الهیات (علوم قرآن و حدیث): ۴۰.

شابک: ۷۱۷-۰-۷۸۸-۹۶۴-۵۳۰ ۹۷۸-۹۶۴-۵۳۰-۷۱۷-۰ ۲۲۰۰۰ ریال

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

یادداشت: ثبت جلد به انگلیسی:

Ghasem Faaz, Mohammad Adibimehr, Ali Nazari.

Rhetoric Sciences in Nahjbalagha.

یادداشت: کتابنامه: ص. ۱۴۰-۱۴۲؛ همچنین به صورت زیرنویس.

موضوع: علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. نهج البلاغه - مسائل ادبی

موضوع: زبان عربی - معانی و بیان

موضوع: زبان عربی - بدیع

شناسه افزوده: ادیبی مهر، محمد، ۱۳۴۲-

شناسه افزوده: نظری، علی، ۱۳۴۷-

شناسه افزوده: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی.

رده بندی کنگره: ۱۳۹۰ ق ۸/ ۱۷/ ۳۸۱ BP

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۹۵۱۵

شماره کتابشناسی ملی: ۲۷۰۴۴۸۵

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)

مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی

علوم بلاغت در نهج البلاغه

دکتر قاسم فائز (عضو هیئت علمی دانشگاه تهران)، دکتر محمد ادیبی مهر (عضو هیئت علمی دانشگاه تهران (پردیس قم)) و دکتر علی نظری (عضو هیئت علمی دانشگاه لرستان)

چاپ اول: زمستان ۱۳۹۰

تعداد: ۱۰۰۰

حروفچینی و لیتوگرافی: «سمت»

چاپ: گلهنا (قم)، صحافی: زرین (قم)

قیمت: ۲۲۰۰۰ ریال. در این نوبت چاپ قیمت مذکور ثابت است و فروشنده ها و عمال توزیع مجاز به تغییر آن نیستند.

نشانی ساختمان مرکزی: تهران، بزرگراه جلال آل احمد، غرب بل یادگار امام (ره)، روبه روی

پمپ گاز، کد پستی ۱۴۶۳۶، تلفن ۰۲-۴۴۴۶۶۲۵۰.

www.samt.ac.ir

info@samt.ac.ir

هر شخص حقیقی یا حقوقی که تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه ناشر یا مؤلف، نشر یا پخش یا عرضه یا تکثیر یا تجدید چاپ نماید، مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

سخن «سمت»

یکی از اهداف مهم انقلاب فرهنگی، ایجاد دگرگونی اساسی در دروس علوم انسانی دانشگاهها بوده است و این امر، مستلزم بازنگری منابع درسی موجود و تدوین منابع مبنایی و علمی معتبر و مستند با در نظر گرفتن دیدگاه اسلامی در مبنای و مسائل این علوم است.

ستاد انقلاب فرهنگی در این زمینه گامهایی برداشته بود، اما اهمیت موضوع اقتضا می کرد که سازمانی مخصوص این کار تأسیس شود و شورای عالی انقلاب فرهنگی در تاریخ ۱۳/۱۲/۷ تأسیس «سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها» را که به اختصار «سمت» نامیده می شود، تصویب کرد.

بنابراین، هدف سازمان این است که با استمداد از عنایت خداوند و همت و همکاری دانشمندان و استادان متعهد و دلسوز، به مطالعات و تحقیقات لازم بپردازد و در هر کدام از رشته های علوم انسانی به تألیف و ترجمه منابع درسی اصلی، فرعی و جنبی اقدام کند.

دشواری چنین کاری بر دانشمندان و صاحب نظران پرشیده نیست و به همین جهت مرحله کمال مطلوب آن، باید به تدریج و پس از انتقادهای و یادآوریهای پیاپی ارباب نظر به دست آید و انتظار دارد که این بزرگواران از این همکاری دریغ نورزند. کتاب حاضر برای دانشجویان رشته نهج البلاغه در مقطع کارشناسی ارشد به عنوان منبع اصلی درس «علوم بلاغت» به ارزش ۲ واحد تدوین شده است. امید است که علاوه بر جامعه دانشگاهی، سایر علاقه مندان نیز از آن بهره مند شوند.

از استادان و صاحب نظران ارجمند تقاضا می شود با ارسال انتقادهای و پیشنهادهای اصلاحی خود، این سازمان را در جهت اصلاح کتاب حاضر و تدوین دیگر آثار مورد نیاز جامعه دانشگاهی جمهوری اسلامی ایران یاری دهند.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	درآمد
	بخش اول: علم بیان
۱۳	درس اول: تشبیه
۱۳	تعریف تشبیه
۱۳	ارکان تشبیه
۱۴	اقسام طرف تشبیه به اعتبار مفرد و مرکب بودن
۱۵	صورت‌های معروف مشبّه به
۱۶	ادوات تشبیه
۱۷	پرسشها
۱۷	تمرینها
۲۱	درس دوم: تشبیه: وجه شبه
۲۱	اقسام وجه شبه به اعتبار مفرد یا مرکب بودن
۲۲	انواع تشبیه
۲۵	اغراض تشبیه
۲۵	انواع غرض
۲۷	پرسشها
۲۸	تمرینها
۳۲	درس سوم: مجاز
۳۲	حقیقت
۳۲	انواع حقیقت

۳۳	مجاز
۳۴	ارکان مجاز
۳۵	اقسام مجاز
۳۶	پرسشها
۳۷	تمرینها
۳۹	درس چهارم: مجاز: مجاز مرسل
۳۹	مشهورترین علاقه‌های مجاز مرسل
۴۱	انواع علاقه اشتقاقیه
۴۱	استعاره
۴۲	وجه تسمیه
۴۲	ارکان استعاره
۴۲	اقسام استعاره به اعتبار ذکر یکی از طرفین
۴۳	پرسشها
۴۴	تمرینها
۴۸	درس پنجم: مجاز عقلی (اسناد مجازی)
۴۸	اقسام اسناد
۴۹	مشهورترین علاقه‌های مجاز عقلی
۴۹	مجاز مرکب
۵۰	اقسام مجاز مرکب
۵۱	پرسشها
۵۲	تمرینها
۵۴	درس ششم: کنایه
۵۴	اقسام کنایه به اعتبار معنای کنایی
۵۵	پرسشها
۵۶	تمرینها

بخش دوم: علم معانی

۶۱	درس هفتم: اقسام کلام: خبر
۶۱	خبر

۶۱	اغراض خیر
۶۲	اقسام خبر نسبت به حال خبر
۶۴	پرسشها
۶۴	تمرینها
۶۶	درس هشتم: اقسام کلام: انشاء
۶۶	تعریف
۶۷	امر
۶۸	معانی امر
۷۰	نهی
۷۰	صیغه نهی
۷۰	معانی نهی
۷۲	پرسشها
۷۳	تمرینها
۷۵	درس نهم: انشاء طلبی: استفهام، تمنی و نداء
۷۵	استفهام
۷۵	ادوات استفهام
۷۵	معانی استفهام
۷۷	تمنی
۷۷	الفاظ تمنی
۷۸	نداء
۷۸	ادوات نداء
۷۸	معانی نداء
۷۹	انشاء غیر طلبی
۷۹	اقسام انشاء غیر طلبی
۸۰	پرسشها
۸۱	تمرینها
۸۴	درس دهم: قصر، وصل و فصل
۸۴	قصر
۸۴	ارکان قصر

۸۴	راههای قصر
۸۵	اقسام قصر به اعتبار حال مقصور و مقصور علیه
۸۶	اقسام قصر به اعتبار غرض گوینده
۸۶	اغراض قصر
۸۷	وصل و فصل
۸۷	وصل
۸۸	فصل
۹۰	پرستشها
۹۰	تمرینها
۹۳	درس یازدهم: مساوات، ایجاز و اطناب
۹۳	مساوات
۹۳	ایجاز
۹۳	اقسام ایجاز
۹۴	اطناب
۹۵	اقسام اطناب و فایده هر یک
۹۷	پرستشها
۹۸	تمرینها
۱۰۳	بخش سوم: علم به مع
۱۰۳	درس دوازدهم: محسنات لفظی: جناس و سجع
۱۰۳	۱. جناس
۱۰۳	اقسام جناس
۱۰۵	۲. سجع
۱۰۵	اقسام سجع از لحاظ وزن و روی
۱۰۶	اقسام سجع از لحاظ تساوی در فرازها
۱۰۶	پرستشها
۱۰۷	تمرینها
۱۰۹	درس سیزدهم: محسنات لفظی: لزوم ما لا یلزم، ترصیع، تصریع، موازنه و...
۱۰۹	۳. لزوم ما لا یلزم

بلاغت «لزوم ما لا يلزم»

۱۰۹

وجه تسمیه

۱۰۹

۴. تصریح

۱۰۹

وجه تسمیه

۱۱۰

۵. تصریح

۱۱۰

۶. موازنه

۱۱۰

۷. ردُّ العَجْزِ عَلَى الصدر

۱۱۱

اقسام ردِّ العَجْزِ عَلَى الصدر

۱۱۱

بلاغت «ردُّ العَجْزِ عَلَى الصدر»

۱۱۱

وجه تسمیه

۱۱۲

پرسشها

۱۱۲

تمرینها

۱۱۳

درس چهاردهم: محسنات معنوی: توریه، طباق، مقابله و اسلوب حکیم

۱۱۶

۱. توریه

۱۱۶

اقسام توریه

۱۱۷

۲. طباق

۱۱۸

اقسام طباق

۱۱۸

سر بلاغت

۱۱۹

۳. مقابله

۱۱۹

فرق طباق و مقابله

۱۱۹

۴. اسلوب حکیم

۱۲۰

اقسام اسلوب حکیم

۱۲۰

پرسشها

۱۲۱

تمرینها

۱۲۱

درس پانزدهم: محسنات معنوی: التفات، لفّ و تشر و مبالغه

۱۲۴

۵. التفات

۱۲۴

اقسام التفات

۱۲۴

فواید التفات

۱۲۶

وجه تسمیه

۱۲۶

۱۲۶	۶. لفّ و نشر
۱۲۶	اقسام نشر
۱۲۷	وجه تسمیه
۱۲۷	۷. مبالغه
۱۲۷	انواع مبالغه
۱۲۸	وجه تسمیه مبالغه
۱۲۸	پرسشها
۱۲۹	تمرینها
۱۳۱	درس شانزدهم: محشّنات معنوی: مذهب کلامی، مشاکله، عکس، جمع، تقسیم و...
۱۳۱	۸. مذهب کلامی
۱۳۲	وجه تسمیه
۱۳۲	۹. مشاکله
۱۳۲	۱۰. عکس
۱۳۲	۱۱. جمع
۱۳۳	۱۲. تقسیم
۱۳۳	سر بلاغت تقسیم
۱۳۳	۱۳. تشابه اطراف (تناسب اطراف)
۱۳۴	۱۴. مراعات نظیر
۱۳۴	اقسام مراعات نظیر
۱۳۵	تفاوت تشابه اطراف با مراعات نظیر
۱۳۵	پرسشها
۱۳۶	تمرینها
۱۴۰	کتابنامه